

MISKEI ANTAL

RÁCKEVE KÖZÉPKORI PECSÉTJE ÉS CÍMERE

I.

A címer leírása

Az 1802. augusztus 6-án tartott tanácsülésen a város elöljárósága meglepődve tapasztalta, hogy az általuk használt pecsétnyomó — amelynek készítési idejét a nyelére vésett évszám (1520) mutatta — ezüstbevonata letöredezett. Ráckeve ún. Régi Protocollumának adata szerint a városi vezetés még a XIX. század elején is a középkorban készített pecsétnyomóját használta.¹

A XIX. század második felétől kezdve több cikk is foglalkozott a város pecsétképével, amelyet a városi önkormányzat 1989-ben Ráckeve címerévé nyilvánított. A címer legrészletesebb leírását Horváth Lajos végezte el: „A címerpecsét körirata: VITA MIHI CHRISTUS RERVM CONCORDIA FISCUS R. K. A vonalkeret és körirat által határolt kerek mezőben középen hasított reneszánsz tárcsapajzs látható, melynek jobb mezőjében hegyével lefelé fordított, egyenes, kétélű kard lebeg, keresztvása egyik oldalt fel, másik oldalt lefelé hajlik, bal mezője kilencszer vágott, vagy másként vörös–ezüst sávozatú. A pajzs karéjaiban az R és K (Ráckeve) betűk.”²

Mielőtt a címer érdemleges tárgyalásához kezdenénk, elöljáróban feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy nem törekedtünk a téma teljes lezárására, hanem gondolatainkkal a további kutatást kívánjuk elősegíteni.

1 Pest megyei Levéltár (= PmL) V. 180/A–a. Ráckeve mezőváros levéltára. Feudális kor. Tanácsíratok, jegyzőkönyvek. 3. köt. (1800–1806) 201. p.

2 *Horváth Lajos*: Pest megye városi, községi és megyei pecsétjei 1381–1876. Bp., 1982. (Pest Megyei Levéltári Füzetek 4.) 158. p. (a továbbiakban *Horváth*, 1982.); *Uő.*: Ráckeve és Skaricza Máté históriás verse. In: *Tanulmányok Ráckeve múltjából*. Ráckeve Szentendre, 1986. (Ráckevei Füzetek 10.) 33. p. (a továbbiakban *Horváth*, 1986.) Ráckeve legkorábbi pecsétjének átmérője: 28–30 mm. A címert l. a címlapon.

A városi pecsét és címer

A fent említett pecsét legkorábbi előfordulása — jelenlegi ismereteink szerint — egy 1586. május 12-én kelt okiraton található, amikor Ráckeve Vác, Cegléd, Tolna, Nagykőrös és Nagymaros mezővárosokkal egyetemben kezességet vállalt Ali koppányi bég váltságdíja ügyében.³ A mezőváros tehát a pecséttel fejezte ki az ügyben való érdekelttségét, amelyen a település címere szerepelt. Ez a hivatali gyakorlat mégsem keltheti azt a benyomást, hogy minden pecsétszimbólum egyúttal címer is.

Címerjog és pecsétjog között már a középkorban is különbséget tettek. Ismeretes olyan álláspont, hogy címerviselésre, inkább a szabad királyi városok kaptak engedélyt, a mezővárosoknak és a falvaknak csak pecsét-használati jog járt.⁴ Ez az elméleti különbségtétel a gyakorlatban nem mindig érvényesült. Tolna — jóllehet mezővárosnak számított a középkorban — mégis címert kapott V. László királytól, és az ezzel járó előnyöket és kiváltságokat a szabad királyi városok módjára használhatta.⁵ A XIV. század folyamán már nemcsak városok, hanem mezővárosok, sőt falvak is viselhettek címert.⁶

Heraldikusaink általában úgy vélekednek, hogy a pecséten alkalmazott kép csak abban az esetben tekinthető címernek, ha címerpajzson jelenik meg.⁷ Ilyenfajta ábrázolások zömében csak a középkor későbbi századaiból maradtak ránk. A XV. századtól kezdve pedig már címernek tekintették azt a pecsétképet is, amelyet eredetileg nem foglaltak címerpajzsba.⁸

3 Magyar Országos Levéltár (= MOL) E 213 Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Archivuma. Városi és községi pecséttel ellátott iratok, 8. doboz Pest megye. Ali koppányi bégről: *Szakály Ferenc*: Ali koppányi bég sarca. (Adalékok a hódoltsági magyar kereskedelem problematikájához) *Folia Historica* (A Magyar Nemzeti Múzeum Évkönyve), 2. (1973) 35-56. p.

4 *Holub József*: Pécs város pecsétjei. In: A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1958. Szerk.: Dombay János. Pécs, 1959. (a továbbiakban *Holub*, 1959.) 138. p.
A címerjog szót azért tettük idézőjelbe, mert a heraldikai szakirodalom — ellentétben egy-két történeti munkával — nem tartja indokoltnak a szó használatát: *Bertényi Iván*: Új magyar címertan. Bp., 1993. (a továbbiakban *Bertényi*, 1993.) 16. p.

5 *Holub*, 1959. 138. p.

6 *Bertényi*, 1993. 97. p.

7 *Bertényi*, 1993. 11. p.; *Laszlovszky József*: A magyar címer története. Bp., 1990. 5. p.; *Püspöki Nagy Péter*: Zseliz város címere. Bratislava, 1976. 18. p. (a továbbiakban *Püspöki*, 1976.)

8 *Kubinyi András*: Székesfehérvár középkori oklevéladása és pecsétjei. In: Székesfehérvár Évszázadai 2. Középkor. Szerk.: Kralovánszky Alán. Székesfehérvár, 1972. (a továbbiakban

A hazai szfragiszitikai irodalom többnyire a pecsét jogi természetét vizsgálta. Középkori oklevelek hitelesítésének fontos eszköze volt a pecsét. Azok a személyek vagy testületek, amelyek pecséttel rendelkeztek, pecsétjükkel hitelesítették és erősítették meg okleveleiket, így fejezték ki hozzájárulásukat az iratban foglaltakhoz.⁹ Az irat jogi hitelesítő ereje tehát a pecséhez kapcsolódott, nem pedig a pecséten alkalmazott szimbólumhoz, amely éppúgy lehetett a címer, mint bármely más, tetszőlegesen választott ábra.¹⁰

A címer viszont olyan szimbólum, amely tulajdonosának társadalmi helyzetét fejezi ki. Testületek esetében lényeges a jelkép közismertsége, hisz ez is a közösségi összetartozás tudatát erősítette. A városi címer tehát a város szimbólumának, a városi közösség reprezentatív eszközének számított.¹¹

A városi címerhasználat kezdeteit a történetírás már tisztázta. A városi autonómia kialakulásával a jogi személlyé váló városnak hitelesítési eszközt kellett használnia. A középkor korai századaiban az írásbeliség még alacsony fokon állt, ezért a fellendülő városi ügyintézés mindenki által felismerhető és össze nem téveszthető ábrát tartalmazó pecsétjével hitelesítette kiadványait. Ennek ismeretében nem meglepő, hogy a pecsétkép és a címerkép összefüggött egymással.¹² A városi pecséteken megjelenő ábrákat nem minden esetben ábrázolták pajzsba foglalva, ezért nehéz eldönteni, hogy a pecsétképek eredetileg is címernek számítottak-e vagy sem.¹³

Mindezek a pecsét hitelesítő erejét jogi értelemben nem befolyásolták, hisz tudjuk, hogy városaink a XIII. század második felétől, mezővárosaink a XIV. századtól hiteles, korabeli szóhasználatlalt autentikus pecséttel rendelkeztek.¹⁴ A XV.

Kubinyi, 1972.) 163. p.; *Uő*: Az államcímer elemei középkori városaink címereiben. (a továbbiakban *Kubinyi*, 1989.) In: *Ivánfi Ede*: Magyarország címerei. Bp., 1989. (a továbbiakban *Ivánfi*, 1989.) 137. p.; *Darvasy Mihály*: Középkori városaink címereinek eredete és fejlődése. Bp., 1942. (Palaestra Calasactiana 39.) (a továbbiakban *Darvasy*, 1942.) 40. p.

9 *Kumorovitz Lajos Bernár*: A magyar pecsétáhasználat története a középkorban. In: A Jászóvári Premontrei Kanonokrend Gödöllői Szent Norbert Gimnáziumának és Szent Norbert Nevelőintézetének Évkönyve az 1943–44. évi iskolai évről. Szerk.: Szopek Lóránd. Gödöllő, 1944. (a továbbiakban *Kumorovitz*, 1944.) 283. p.; *Szentpétery Imre*: Magyar oklevéltan. Bp., 1930. (A magyar történettudomány kézikönyve II. 3.) 14. p.

10 *Püspöki*, 1976. 16. p.

11 *Vajay Szabolcs*: Városi címerek korszerű megújítása. In: Levéltári Közlemények (= LK.), 43. (1972) 1. sz. 97., 110. p. (a továbbiakban *Vajay*, 1972.); *Püspöki*, 1976. 16., 20–21. p.

12 *Kubinyi András*: Buda város pecsétáhasználatának kialakulása. In: Tanulmányok Budapest Múltjából (= TBM) 14. (1961) (a továbbiakban *Kubinyi*, 1961.) 109. p.; *Kubinyi*, 1989. 137. p.

13 *Püspöki*, 1976. 16., 18. p. (A szerző Jozef Novákot idézi.); *Kubinyi*, 1989. 137. p.

században pedig az ilyen pecséteken megjelent ábrákat — függetlenül attól, hogy eredetileg címerpajzsba foglalták-e vagy sem — címernek tekintették.¹⁵ A városi és mezővárosi pecsétek autentikus jellegét a XVI. század első felében Werbőczy István Hármaskönyve is elismerte.¹⁶

A fent elmondottakból következik, hogy Ráckeve a XVI. század végén saját, autentikus pecséttel rendelkezett, a mezővárosi kancellária ezzel a pecséttel hitelesítette a városi iratokat, és ugyanezen a pecséten szerepelt a mezőváros címere is.

Sajnálatos módon Ráckeve középkori címereslevele¹⁷ nem maradt fenn, ezért a továbbiakban a címer ábráit vesszük vizsgálat alá, szem előtt tartva a település írott és tárgyi forrásait.

A címer ábrái

Ráckeve címerének bal mezejében szereplő vörös–ezüst sávozat a XIII. század folyamán bukkan fel a királyi pecséteken.¹⁸ Sem a XIII. században, sem a későbbi

14 *Kumorovitz Lajos Bernát*: Az autentikus pecsét. In: *Turul*, 50. (1936) 3–4. sz. 45–69. p.; *Kumorovitz*, 1944. 336. p.

15 *Kubinyi*, 1972. 163. p.; *Kubinyi*, 1989. 137. p.; *Püspöki*, 1976. 17–18. p.

16 Hármaskönyv, II. rész XIII. cím 4§: „Habent praeterea etiam civitates et oppida sigilla authentica, per reges et principes ipsis concessa, quae in factis et rebus coram eis in medio eorum vertentibus ac emergendis, robur sortiantur firmitatis.” In: *Werbőczy István*: Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának hármaskönyve. Bp., 1990. (Tudománytár) 304. p.

17 A legrégebben fennmaradt városi armális Kassáé (1369. május 7.): *Darvasy*, 1942. 37., 54. p. *Áldásy Antal*: Címertan. Bp., 1923. (A magyar történettudomány kézikönyve II. 6.) (a továbbiakban *Áldásy*, 1923.) 47. p.

18 A vörös–ezüst sávozat már megjelenhetett a XII. század végén, amelyet a Képes Krónika is – bár a jelenlegi kutatások szerint anakronisztikusan – ábrázolt. A címer mindig a zászló függvénye, ezért a jelvény előbb jelenik meg a zászló lobogóján, mint a címerpajzson. *Kumorovitz Lajos Bernát*: A magyar zászló és nemzeti színeink múltja (I. közlemény). In: *Hadtörténelmi Közlemények*. Új évfolyam 1. (1954) 3–4. sz. (a továbbiakban *Kumorovitz*, 1954.) 26. p.; *Ivánfi*, 1989. melléklet, 5. ábra.

Az éremtani (numizmatikai) kutatások szintén nem zárják ki, hogy a sávok már a XII. század végén szerepelhettek a pénzekben. A XII–XIII. század folyamán uralkodóink évente bocsátottak ki új pénzeket, így mindenfajta változtatás vagy újítás szükségszerűen előbb jelent meg az érmeiken, mint a jogi természetűknél fogva konzervatívabb pecséteken: *Hóman Bálint*: A magyar czimer történetéhez. In: *Turul*, 36. (1918–1921) (a továbbiakban *Hóman*, 1918–1921.) 5–6. p.; *Vajay Szabolcs*: Az Árpád-kor uralmi szimbolikája. In: *Középkori kútfontok kritikus kérdései*. Szerk.: Horváth János és Székely György. Bp., 1974. (Memoria Saeculorum Hun-

időkben nem szokatlan jelenség, hogy az államcímernél valamelyik eleme megjelenik a városi címereken.¹⁹ Legkorábban a sávozott heroldalak, később a kettős kereszt.²⁰

A kilenceszer vágott pólyás címernél uralkodóink közül Imre király 1202. évi arany- és II. Endre király 1213-tól használt kettőspecsétjével, városaink közül Esztergom címerábrájával rokonítható.²¹ Mégsem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy a kilenceszer vágott vörös–ezüst sávzatot Imre és II. Endre királyok uralkodása alatt jelent meg, hiszen a XIII. század második felében is — pl. V. István király pénzén — találkozunk vágásos címerpajzsokkal.²² A vágások száma azért sem lehet pontos korjelző, mert a sávok száma a XIII. század folyamán még ingadozott, hogy aztán a XIV. század közepétől a hétszer vágott heroldalak terjedjen el.²³

A vágott címerpajzsot felvett városok elsősorban az Árpádokkal való szoros kapcsolatukat emelték ki. Az európai heraldikában is gyakran megtörtént, hogy a városok felvették tulajdonosuk címerét vagy annak egy elemét. De az Árpád-korban a vágások nemcsak a király tulajdonjogát fejezték ki, hanem a király védelmét is hangsúlyozták. Aki a várost vagy annak címerét megsértette, a kor gondolkodása szerint azt is megsértette, akinek a címere (vagy annak egy-egy eleme) a város

gariae 1.) (a továbbiakban *Vajay*, 1974.) 372. p.

19 *Darvasy*, 1942. 21–25. p.; *Kubinyi*, 1989. 137–141. p.

20 Esztergom és Buda vágásos címeréről: *F. Wattai Erzsébet*: Az esztergomi latinok kettőspecsétje. In: *Archeológiai Értesítő*, 90. (1963) (a továbbiakban *F. Wattai*, 1963.) 39–45. p.; *Kubinyi*, 1961. 109–144. p. Zólyom város kettőskeresztjéről: *Szendrei János*: Zólyom város pecsétje. In: *Turul*, 9. (1891) 2. füz. 92–94. p.

Az országcímernél viszont a kettős kereszt a korábbi címerkép. III. Béla korában már pénzezen, IV. Béla idejében pedig az uralkodó felségpecsétjén szerepel: *Kumorovitz Lajos Bernát*: A magyar közép- és nagycímernél kialakulása. In: *LK*, 36. (1965) 2. sz. 211. p.; *Kumorovitz Lajos Bernát*: A magyar címernél kettőskeresztje. In: *Turul*, 55. (1941) (a továbbiakban *Kumorovitz*, 1941) 54–56. p.; *Bertényi*, 1993. 64. p.

21 *Bertényi Iván*: A vörös–ezüst sávzat funkciója néhány városunk címerében. In: *Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk.: Székely György. Bp., 1984. (Memoria Sacculorum Hungariae 4.) (a továbbiakban *Bertényi*, 1984.) 428. p.; *F. Wattai Erzsébet*: Esztergom kilenceszer vágott címerpajzsának keletkezését 1202 és 1255 közé helyezte: *F. Wattai*, 1963. 44. p.

22 *Bertényi*, 1993. 67., 91. p.; *Kubinyi*, 1961. 114. p.

23 *Bárczay Oszkár*: Magyarország címere. In: *Turul*, 15. (1897) (a továbbiakban *Bárczay*, 1897.) 160–162. p.; *Bertényi*, 1993. 91. p. Úgy tűnik, hogy nem a vágások pontos számán, hanem a többször vágott pajzsmezőn volt a hangsúly: *Bertényi*, 1984. 428. p. Az is elképzelhető, hogy a sávozott heroldalakot IV. Béla uralkodása után is fel lehetett venni a címernél (Uo. 428–430. p.)

címerén található. Másrészt az uralkodó címerének felvétele kötelezettséget is rótt a városra, mert a király magánföldesúri hatalma alatt álló városok katonái — főleg a XIII. század közepe táján — a magánföldesuraságot kifejező vágásos zászlók alatt harcoltak.²⁴

A külföldi heraldikai szakirodalom már régen bebizonyította, hogy az uralkodói jelvények jelentéstartalma évszázadonként, esetleg még gyorsabban is változott.²⁵ Nálunk ez az időszak épp akkor (XIV. század) következett be, amikor a sávok száma kezdett állandósulni. Az új dinasztia (Anjouk) családi címerének lilimait egyesítette az Árpád-ház családi címerével, a vágásos heraldalakkal, mégpedig úgy, hogy a lilimok a bal, a vágások a jobb oldali mezőbe kerültek. A városok pedig egyre gyakrabban vették fel járulékos elemként az országcímet, illetve annak egyes elemeit.

Az Anjouk idején nemcsak ábrázolását, hanem jelentését tekintve is módosultak a sávok. A korábbi időszak gyakorlatának megfelelően a vágásokat ebben a században is csak uralkodói engedéllyel lehetett használni, továbbra is az uralkodóhoz való tartozást, azaz a királyi városok jogállását fejezték ki, de most már nemcsak a király, hanem például a királyné személyére is utalhattak. A XIV. század utolsó negyedére kialakult az országcímer fogalma, vagyis az uralkodói jelvény országcímmé bővülése azt jelentette, hogy a vágásokat címerükben használó városok az ország címerének (vagy annak egy részének) birtokosává váltak. A XV. századtól kezdve az országcímerrel való azonosság, a királysághoz való tartozás gondolata került előtérbe, amit aztán a XVI. század elején a négy ezüst sávnak a négy folyóval való azonosítása tetőzött be. Nem véletlen, hogy az ún. szabad királyi városok — és főképp ezek — éppen a XV. századtól kezdve tulajdonítottak nagy jelentőséget a vágásos pajzsuknak. A felsorolt tények bizonyítják azt is, hogy a vágásos címer jelentésváltozásait nem lehet csupán a magyar heraldika alakulásának szempontjából vizsgálni, hanem a városok gazdasági, társadalmi, politikai és jogi helyzetét

24 *Kumorovitz*, 1954. 26–27. p.; *Kubinyi*, 1961. 114. p.; *Kubinyi*, 1989. 137. p.; *Vajay*, 1974. 367. p.; *Bertényi*, 1984. 425. p.

25 Ezeket ismerteti: *Bertényi*, 1984. 426. p.
A XIII. század másik hatalmi szimbóluma a kettős kereszt, amely a királyi hatalmat jelképezte. A király mint uralkodó — azaz közjogi személyiségében — használta a kettőskeresztet, amely így a korona jogát fejezte ki. Ez a közhatalmi jelvény a közjogi, s nem a személyi kapcsolatra utalt. Vajay Szabolcs a kettőskeresztet — ellentétben a vágásos címerrel — keleti eredetűnek tartja. *Vajay*, 1974. 372–374. p.; *Kumorovitz*, 1941. 57. p.; *Bertényi*, 1984. 441. p. Ismeretes olyan álláspont is, hogy a vágásos címer régebb és tekintélyesebb a kettőskeresztnél (*Bárczay*, 1897. 155. p.), de ennek ellenkezőjét — s ez az Árpád-korra is vonatkozik — már *Kumorovitz* Lajos Bernát bebizonyította: *Kumorovitz*, 1941. 5. p.

is figyelembe kell venni.²⁶ Mindezek alapján nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy a vágásos heroldalak jelenléte Ráckeve címerében a település Árpád-kori kapcsolataira utal.

A vörös–ezüst sávokat tehát az uralkodóval hozható összefüggésbe. Attól a pillanattól, amikortól a város mint önálló jogi személy, azaz testület szerepelt, ez a sávozott címerpajzs ábrázolása kevésnek bizonyult. Kellett egy másik ábra is, amelynek kiválasztásában és kialakításában a város sokkal nagyobb önállósággal rendelkezett, mint a sávok esetében. Ezt szimbolizálta Ráckeve címerének jobb mezejében található kétélű kard, amelynek használatát szintén uralkodóink engedélyezték.²⁷

A kétélű kardok hazánkban a X. század végétől jelentek meg.²⁸ A vágásos címerpajzs vizsgálatánál láttuk, hogy a címer katonai funkciót is jelölt. A heraldikai szakirodalomból pedig megtudhatjuk, hogy a címer latin neve (arma, armorum, insignia) szintén a hadi élettel hozható összefüggésbe.²⁹ Városi címerek esetében is bizonyítható, hogy a politikai és közigazgatási fontosságú városok katonai érdemeikért címeradományban részesültek.³⁰

-
- 26 *Darvasy*, 1942. 21. p.; *F. Wattai*, 1963. 41. p.; *Holub*, 1959. 138. p.; *Bertényi*, 1984. 440–445. p.; *Kubinyi*, 1989. 140–141. p. Bertényi Iván bebizonyította azt is, hogy már a XIII. században nem általában, hanem a város által konkrétan alkalmazni kívánt pecsét használatát kellett a királynak engedélyeznie, hisz ez utalt az uralkodói engedélyre, másrészt a királyi címer ismertsége tovább erősítette a városi pecsét hitelét (*Bertényi*, 1984. 436–438. p.). Az már más kérdés, hogy a címeradományok általában csak leírták, de még nem ábrázolták az adományt. Talán ez is közrejátszhatott abban, hogy a XIII. században a városok vágásos sávokat illetően nem találunk egységes ábrázolási rendszert. Ezekről: *Vajay Szabolcs*: Temesvár Anjou-kori címere. In: *L.K.*, 46. (1975) 2. sz. (a továbbiakban *Vajay*, 1975.) 231. p. A XV. század közepén az országcímer másik elemének, a kettőskeresztnek is megszilárdult a helyzete: 1445-ben országgyűlési törvények a magyar állam címerévé nyilvánították. (*Kumrovitz*, 1941. 58. p.).
- 27 *Bertényi*, 1984. 435–436. p. Eredetileg tehát az uralkodói címer helyettesítette a városi címet, később járulékos elemmé változott. Ez a jelenség párhuzamosan zajlott le azzal a folyamattal, amikor a város polgárok közösségéből testületté vált. A jelenség jól nyomon követhető a korai pecsétfeliratok változásain is: A „*Sigillum civium*” felirattípus helyett a „*Sigillum civitatis*” jelmondat terjedt el: *Kubinyi*, 1972. 154. p.; *Kubinyi*, 1989. 141. p.
- 28 *László Gyula*: A honfoglaló magyar nép élete. Bp., 1988. 122. p. A kétélű kardok elterjedését Bakay Kornél vizsgálta: *Bakay Kornél*: Régészeti tanulmányok a magyar államalapítás kérdéséhez. In: Dunántúli Dolgozatok. A pécsi Janus Pannonius Múzeum kiadványai I. Szerk.: Dankó Imre. Pécs, 1965. különösen: 19–20. p.
- 29 Az arma szó másik jelentése: fegyver(zet): *Állásy*, 1923. 7. p.
- 30 *Vajay*, 1975. 229–230. p.

Mégis, már a múlt században elhangzottak olyan vélemények, hogy a pallos a város vérbíráskodási jogát jelenti, és ez az elmélet napjainkban is követőkre talált.³¹ Ezen a ponton már a pallos bírói funkciója kerül előtérbe, illetve ennek jogi megnyilvánulása, a pallosjog (szabadispánság).

A középkor évszázadaiban a pallosjog (ius gladii) tulajdonosának lehetővé tette, hogy birtokán az elfogott gonosztevők felett ítéletet hozhasson, és azt végre is hajthassa. A szabad királyi városok esetében — királyi adomány alapján — a városbíró és a tizenkét esküdt gyakorolta a szabadispánság jogát. A pallosjog birtokosai — kiváltságuk jeleként — birtokukon akasztófát állíthattak fel.³² Ráckeve esetében problémát jelenthet, hogy kiváltságai között nem szerepel a pallosjog, csak a szabad bíróválasztás joga.³³ A XIV. századtól kezdve királyaink nemcsak a szabad királyi városoknak, hanem a királyi mezővárosoknak is adományoztak pallosjogot.³⁴ XV–XVI. századi forrásainkban Ráckeve szintén királyi (illetve a Csepel-sziget nászajándékba kerülésekor királynéi) mezővárosként szerepelt. A pallosjogot biztosító királyi adománylevél hiánya — véleményünk szerint — más okokra is visszavezethető. A gyakori tűzvészek és a települést ért egyéb természeti csapások³⁵ könnyen elpusztíthatták a város okiratait. Ezért nem zárható ki annak a lehetősége, hogy Ráckeve tényleg rendelkezett a szabadispánság jogával, annál is inkább, mert Skarica Máté 1581-es históriás versében leírja, hogy a város egyik utcáját Akasz-

31 Horváth, 1986. 34. p. Horváth Lajos is elfogadta ezt az elméletet, de nem bizonyította.

32 *Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet.* Bp., 1990. 135–136. p.; *Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet.* Bp., 1946. 31. p., 174.

33 Állami Árpád Múzeum, Ráckeve (= ÁÁMR) Dokumentációs Gyűjtemény (= Dok.) 69. 3. — Az oklevél 1779-es és 1790-es átiratokban maradt ránk. Szövegét kiadta: *Magdics István: Diplomatarium Ráczeviense. Ráczevei Okmánytár.* Székesfehérvár, 1888. (a továbbiakban *Magdics*, 1888.) 4–9. p. (Zsigmond király adománya), 19–21. p. (Albert király átirata). Már Horváth Lajos felhívta a figyelmet a pallosjog hiányára, de létezését elfogadta. (*Horváth*, 1986. 34. p.). Amikor Mária Krisztina főhercegnő megkapta a ráckevei uradalmat (1780), a birtokbaiktató okirat kimondta, hogy az uradalomhoz tartozik többek között a kegyúri jog és a pallosjog: *Magdics*, 1888. 197. p. Mivel a helytörténetírás az uradalom feltárását még nem végezte el, nem állíthatjuk a pallosjog uradalmi eredetét.

34 *Ladányi Erszébet: Libera villa, civitas, oppidum.* Terminológiai kérdések a magyar városfejlődésben. In: *Történelmi Szemle (= TSz)*, 23. (1980) 3. sz. 468–469. p. (a továbbiakban *Ladányi*, 1980.)

35 Máttyás király 1489. augusztus 15-én kelt oklevelében említi Ráckeve leégését: *Teleki József: Hunyadiak kora Magyarországon.* XII. kötet, 1862. (a továbbiakban *Teleki*, 1862.) 460–461. p.

tófa utcának nevezik.³⁶ Ha az ebből levonható következtetésnek hitelt adunk, Ráckeve esetében joggal gyanítható a pallosjog megléte.

A címer színei és körirata

Városi címerek tárgyalásakor nem elégedhetünk meg a címer egyes elemeinek mechanikus módon történő leírásával és értelmezésével. Napjainkban egyre több település él a címerviselés jogával, anélkül, hogy annak szimbólumait és színeit ismerné. Pedig a városi heraldika lényege éppen közismertségében és közelfogadottságában áll, ehhez viszont a címer színeivel is tisztában kell lenni.³⁷

Ráckeve címerének bal mezejében a páros számú pólyák ezüst (fehér), a páratlanok vörös színűek. Amikor városaink címerükbe felvették az államcímer valamelyik elemét, nagy részük vele együtt a színeket is átvette.³⁸ Tudjuk azt is, hogy uralkodóink pecsétjein a kidomborodó páros számú pólyák az ezüst színűek,³⁹ és mivel Ráckeve 1586-os okiratán szereplő pecsétjén is ugyanezt tapasztaljuk, úgy gondoljuk, hogy a város címerében vörös alapon ezüst pólyák szerepeltek.

A címer jobb mezejének színezése már problematikusabb, amit bizonyít a jelenlegi városi vezetés azon határozata, amely szerint a vörös alapon lévő kard pengéje fehér, a nyele pedig fekete színű. A színezésnek ez a formája ellentétben áll azzal a heraldikai alapelvvel, hogy színre szín nem alkalmazható, hisz a fekete éppúgy alapszínnek számít, mint a vörös!⁴⁰

36 *Skarica Máté*: Kevi Várossárról való szép Historia. Kézirat. Ráckeve, 1581. In: Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára. Fol. Hung. 2904. (a továbbiakban *Skarica*, 1581.) fol. 5., 73. strófa.

37 *Vajay*, 1972. 97–98. p.

38 Kivétel pl. Besztercebánya címere, amelynek sávozott pajzsa — színezését tekintve eltér az Árpádok sávozott címerpajzsától. Ennek az okát a heraldika még nem tisztázta. (*Bertényi*, 1984. 429. p.; *Darvasy*, 1942. 22–23. p.)

39 *Döry Ferencz*: Magyarország címerének kialakulása. In: *Turul*, 35. (1917) 18. p.

40 A négy alapszín: vörös, fekete, kék, zöld. A két fém: arany (színe: sárga) és az ezüst (színe: fehér): *Bertényi*, 1993. 22.; *Bárczay Oszkár*: A heraldika kézikönyve. Bp., 1897. 56–57. p. Korábban felmerült annak a lehetősége, hogy a jobb mező háttere kék színű, és a Dunát jelképezi. A heraldikai szakirodalom már régen kimutatta, hogy a folyókat hullámos pólyákkal, illetve természetes alakban ábrázolták, a színük pedig főleg arany és ezüst. (*Áldásy*, 1923. 21. p.) Fővárosunk jelenlegi címere is hullámos ezüst pólyával jelképezi a Dunát. (*Bertényi*, 1993. 38. p.)

Közismert, hogy a címer színezésekor mindig a legegyszerűbb megoldásra kell törekedni! Az 1586-os levél pecsétlenyomatán a pallos egységesen emelkedik ki a háttérből, tehát a mező legegyszerűbb színezése: vörös alapon lebegő ezüst kard.⁴¹

A középkori Ráckeve lakóinak életszemléletét fejezi ki a címer felirata (devise) is: VITA MIHI CHRISTUS RERUM CONCORDIA FISCUS. A Ráckevei Újság hasábjain megjelenő magyar nyelvű fordítás — Krisztus az én életem, békesség a kincs nekem — nem újkeletű. Jelenlegi ismereteink szerint ez a fajta értelmezés a XIX. század végén született meg.⁴² A fordítás ösztönzőleg hatott a későbbi kutatásokra, de nem hozott érdemleges változást, és a múlt századi történétírók nevére említés sem történt.⁴³

Észrevételeink következő sarkalatos pontját a jelmondat második felének értelmezése váltotta ki. A középkori latinságban a „fiscus” királyi kincstárat jelent, és az esetek többségében a középkori államkincstárra vonatkozik.⁴⁴ A „rerum” a „res” (dolog) szó többes szám birtokos esete, és az antikvitás óta „vagyon, birtok” jelentésben szerepelt.⁴⁵ A felirat második felének értelme szerint a városi polgárok vagyona és az államkincstár között mindig összhangnak (concordia) kell lenni, mert ez biztosítja a város jólétét és anyagi biztonságát. A címerpajzs ötvösesei tehát egy kereskedőváros jelmondatát vésték fel a címerre.

A tartalmi jellegzetességek mellett figyelmet érdemel, hogy a felirat nem a szokványos módon — Sigillum (S) szóval és a pecséttulajdonos nevével birtokos esetben — kezdődik.⁴⁶ Ilyen típusú jelmondat található Buda 1292. évi pecsétjének a hátlapján is. Mindkét (a budai és a ráckevei) felirat olyan hexameter, amely a cezúránál rímel (ún. leoninus hexameter). A leoninus hexameter Európa-szerte több

41 Ismeretes olyan álláspont is, hogy a vörös szín a katonai bátorságot jelöli, és így kézenfekvő lenne a vörös színt és a pallos katonai funkcióját összekapcsolni: *Deák Farkas*: Az első magyar címertan. In: *Turul*, I. (1883) I. köt. 110. p. Más vélemény szerint a vörös a hatalom színének számított. (*Bertényi*, 1993. 51. p.) Mindezekből látható, hogy csak a színekből roppant kockázatos dolog messzemenő következtetéseket levonni!

42 *Károly János*: Ráckeve. In: *Vasárnapi Újság*, 44. (1897) 39. sz. 643. p.

43 Horváth Lajos háromféle megoldást is javasol, de a három fordítás között nincs lényeges tartalmi különbség: *Horváth*, 1986. 24. p.

44 *Du Cange*: *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*. II. Band. Tomus Tertius. 1954. 511. p.

45 *Finály Henrik*: *A latin nyelv szótára*. Bp., 1884. 702. hasáb.

46 *Kubinyi*, 1961. 111. p.; *Kubinyi*, 1972. 154. p.; *Holub*, 1959. 137. p.; *F. Watai*, 1963. 39. p.; *Vajay*, 1975. 227. p. A felsorolást lehetne még folytatni, de ide kívánkozik egy paleográfiai szempontból fontos megjegyzés, miszerint a felirat betűformáinál egyfajta tudatos archaizálás figyelhető meg: *Vajay*, 1975. 229. p.

városi pecséten felbukkan, de csak az itáliai és a rajnai városok pecsétjei olyan egyszerű pecsétek, mint a ráckevei. Az 1520-ban készített ráckevei pecsét felirata nem a budai kettőspecséttel mutat rokonságot, hanem az itáliai és a német területek felé irányítja a figyelmet.⁴⁷ Nem tartjuk valószínűnek, hogy a város olyan feliratot vésetett volna fel címerébe, amelyiknek jelentésével ne lett volna tisztában, amelyik ne a városi akarat egyik legszemélyesebb megnyilvánulása lenne! Bizonyítható-e, hogy Ráckeve a középkor századaiban kiterjedt kereskedelmi kapcsolatokkal rendelkezett az itáliai (vagy itáliai érdekeltségű) illetve a rajnai területek irányában? A város történetéből kiragadott néhány példa segít a kérdés megválaszolásában.

I. Ulászló király 1440. október 10-én kelt oklevelében engedélyt adott arra, hogy az al-dunai Keve vár és város török elől menekülő lakosai a Csepel-szigeten letelepedjenek.⁴⁸ Az 1990. március 1-je óta városi jogállást élvező Ráckeve gyökerei az al-dunai Keve történetéhez nyúlnak vissza.

II.

A település múltja

Az al-dunai Keve

A XI–XV. századi oklevelek és elbeszélő források gyakran említik az al-dunai Keve várát. Anonymus tudósítása szerint Galád bolgár vezér Szovárd, Kadocsa és Vajta seregének közeledésekor Keve várába menekült.⁴⁹ A régészeti leletek is alátámasztják Anonymus híradását. Keve kővára a római korban épült, és attól kezdve az egyik legfontosabb al-dunai átkelőhely védelmét látta el. Árpád-kori leletek a XI. század második felében jelennek meg.⁵⁰ Okleveles forrásaink a XIII. századtól kezdve a királyi vár stratégiai jelentőségét hangsúlyozzák, s ehhez a funkcióhoz soha nem voltak kedvezőbb feltételek, mint a XIV–XV. század folyamán.⁵¹ A ked-

47 A Leoninus pecsétfeliratok európai elterjedéséről és magyarországi hatásairól: *Kubinyi*, 1961. 109., 111., 118. p.

48 ÁÁMR Dok. 69. 9. Az oklevél szövege: *Magdiés*, 1888. 23–24. p.

49 *Anonymus: Gesta Hungarorum*. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről. Fordította: Pais Dezső. Bp., 1977. 118. p.

50 *Bóna István: Az Árpádok korai váraitól*. Debrecen, 1995. 23–24. p.

51 *Sebestyén Béla: A magyar királyok tartózkodási helyei*. Bp., 1930. (a továbbiakban *Sebestyén*,

vező földrajzi fekvés más lehetőségek előtt is megnyitotta a kibontakozás útját. A déli irányba tartó nemzetközi áruforgalomba történő bekapcsolódás segítette a város gazdasági fejlődését. A kereskedelmi utak révén Bizánccal, Velencével és az adriai partvidék városaival alakult ki szoros gazdasági és kulturális kapcsolat.⁵² A korai városfejlődés fokmérőjeként értékelendő, hogy a tatárjárás korára a környék ipari centrumává nőtte ki magát Keve városa.⁵³

Kereskedelmi életében a XIV. századtól figyelhető meg minőségi változás. A város etnikai összetételének módosulását jól mutatja, hogy a szerbek mellett egyre nagyobb teret nyertek a raguzaiak is. I. Lajos király 1362. január 14-én értesítette László kevei ispánt, hogy a kevei alvárnagy, Benedek fia István három raguzai kereskedőt megkárosított, elvett tőlük 160 mázsa ólmot és két lovat. Az ügy kivizsgálására a király Jovan Slovinc (Johannes Slavust) küldte ki királyi biztosként, és felszólította az ispánt, hogy raguzai alattvalóinak kereskedését többé ne akadályozzák.⁵⁴ Raguza leggazdagabb polgárai tranzitkereskedelemmel foglalkoztak, kereskedelmi összeköttetések Nándorfehérváron keresztül Erdélyig, illetve az ország közepéig terjedtek ki.⁵⁵ Jelentősebb kereskedelmi empóriumaikban konzulokat tartottak fenn, akik teljes bírói hatalmuk birtokában jártak el polgáraik ügyében.⁵⁶ A XIV. század második felében már Kevén is választott konzulok ítélkeztek a kereskedelmi és üzleti ügyekben.⁵⁷

1930.) 17., 28., 57. p.; *Ivánfi Ede*: Keve vármegye emléke. In: *Századok*, 6. (1872) (a továbbiakban *Ivánfi*, 1872.) 154–164. p.; *Pesty Frigyes*: Az eltűnt régi vármegyék. I. köt. Bp., 1880. (a továbbiakban *Pesty*, 1880.) 371–373. p.; *Kristó Gyula*: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Bp., 1988. 161., 465. p. (Nemzet és emlékezet); *Thallóczy Lajos – Áldásy Antal*: Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526. Bp., 1907. 22., 31., 33., 90–91., 204. p.

52 *Teke Zsuzsa*: Velencei–magyar kereskedelmi kapcsolatok a XII–XV. században. Bp., 1979. 17., 25. p. (Értekezések a történeti tudományok köréből 86.)

53 *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. III. köt. Bp., 1987. 318. p.

54 MOL. Mohács előtti gyűjtemény (a továbbiakban *DI*) 49715. Az oklevelet említi: *Mályusz Elemér*: A négy Tallóci fivér. In: *TSz*, 23. (1980) 4. sz. (a továbbiakban *Mályusz*, 1980.) 542. p. 51. jegyzet; *Thallóczy Lajos*: Mantovai követjárás Budán 1395. Bp., 1905. 114. p. (Értekezések a történeti tudományok köréből. XX/4.)

55 *Fekete Nagy Antal*: A magyar–dalmát kereskedelem. Bp., 1926. (Eötös-füzetek VII.) (a továbbiakban *Fekete Nagy*, 1926.) 70. p.

56 *Mályusz*, 1980. 538–539. p.

57 *Dinić–Knežević, Dušanka*: Dubrovački arhiv kao izvor za prončavanje područja današnje Vojvodine u srednjem veku. In: *Zbornik za istoriju*, 19. Matiča Srpska odeljenje za društvene nauke. Novi Sad, 1979. 153. p. (a továbbiakban *Dinić–Knežević*, 1979.)

Míndezck háttérében tudatos királyi politika húzódott meg. Zsigmond király lehetővé tette, hogy a raguzai kereskedők kiváltságos helyzetüket a Szerémségben, Szerbiában és Boszniában is fenntarthassák.⁵⁸ *A kereskedelmi tranzakciókkal párhuzamosan ezeket a területeket is elérte az itáliai kultúrhatás. Raguza legerősebb kereskedő polgárai itáliaiak voltak, miként a konzuli intézményt is itáliai városállamoktól vették át.*⁵⁹

Ebbe a folyamatba illeszkedett bele az al-dunai Keve politikai és gazdasági fellendülése. Zsigmond király 1392-ben — ekkor nevezték először az oklevelek Kevét „civitas”-nak, azaz szabad királyi városnak — a város polgárait felmentette a vám- és a harmincad fizetése alól.⁶⁰ Írásos források említik, hogy itt 1397-ben királyi sókamara működött.⁶¹ A XV. század első felében királyi adománylevelek biztosították a többi fontos kereskedelmi kiváltságot. Az 1405. április 25-én Budán kelt oklevél az országos vásártartás jogát engedélyezte.⁶² 1428-tól a város polgárai hetivásárt is tarthattak,⁶³ majd 1435-ben az árumegállító jogot nyerték el.⁶⁴ Nem lehetetlen, hogy Zsigmond Kevét akarta megtenni a Délvidék egyik kereskedelmi centrumának.⁶⁵ Ebben az esetben szoros kapcsolat tételvezhető fel a király politikai döntésével, amely Nándorfehérvárt — a déli végvárrendszer új központját — Keve megyével kapcsolta össze.⁶⁶ Mindenesetre a királyi intézkedések hatására Keve

Hrabak, Bogumil: Dubrovčani u Ugarskoj i njihove veze sa Beogradom i Srbijom (1300–1541). In: Godišnjak Grada Beograda, knj. 27. Beograd, 1980. (a továbbiakban *Hrabak*, 1980.) 60. p. A raguzai dalmátok 1330-tól mutathatók ki Kevén: *Ćirković, Sima:* Prilošci za istoriju Kovina u srednjem veku. In: Zbornik za istoriju, I. Novi Sad, 1972. 83. p.

- 58 Pleidell Ambrus: A nyugatra irányuló magyar külkereskedelem a középkorban. Bp., 1925. 73. p.; *Dinić-Knežević*, 1979. 155. p. *Hrabak*, 1980. 60–62. p.
- 59 Huszti Dénes: Olasz–magyar kereskedelmi kapcsolatok a középkorban. Bp., 1941. 76. p. (A Római Magyar Történeti Intézet Kiadványai 3.); *Mályusz*, 1980. 536. p.
- 60 *Csánki Dezső:* Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. köt. Bp., 1894. 116. p.; *Pesty*, 1880. I. köt. 380. p.
- 61 MOL. DL. 8861. 17. és 20. sor. Az oklevél szövege kiadva: *Wenzel Gusztáv:* Magyarország bányászatának kritikai története. Bp., 1880. 436–439. p.
- 62 ÁÁMR. Dok. 69. 1. kiadva: *Magdics*, 1888. 1–2. p.
- 63 *Magdics*, 1888. 4–9. p.
- 64 ÁÁMR. Dok. 69. 6.; *Magdics*, 1888. 11–15. p. Az adománylevelek kimondják, hogy a kiváltságok fejében 2 mázsa viaszt kell beszállítani a királyi udvarba, s a városnak őriznie kell a királyi kikötőt.
- 65 *Fekete Nagy*, 1926. 82. p.
- 66 *Mályusz*, 1980. 541. p.

vára és városa mind katonapolitikai, mind gazdasági értelemben virágkorát élte a XIV–XV. században. Úgy tűnik, az al-dunai Keve városának története önmagában választ ad arra a kérdésre, hogy hol is alakult ki a (rác)kevei címer. A XV. század közepén a Csepel-szigeten királyi engedéllyel megtelepedett szerbek — a jogfolytonosság biztosítása érdekében — régi pecsétjüket is használták. Persze joggal merül fel a kérdés, hogy a megváltozott viszonyok közepette volt-e értelme a régi címert használni, más szóval: a régi címer mondanivalója érvényes volt-e az új településre?

A Csepel-szigeti Keve

I. Ulászló király egy másik, de szintén 1440. október 10-én kelt oklevelében a menekülő keveiek számára révjogot adományozott.⁶⁷ Az új telepések tehát igyekeztek régi életmódjukat folytatni, bár Csepel-szigeti megtelepedésüket ideiglenes eseménynek tekintették.⁶⁸ A kikötő virágzását mutatja, hogy Mátyás király egyik naszádos alközpontja a Csepel-szigeti Kevén működött,⁶⁹ amely a török időkben sem veszítette el fontosságát. A török kincstár 1549-ben a ráckevei kereskedők kiselejtezett hajóit vette meg hajóhíd építése céljából, sőt a hászvárosban a török hatóságok még 1565-ben is szedtek hídvámot.⁷⁰

A XV–XVI. századi oklevelek azt mutatják, hogy a szerbek által alapított Rác-keve gyorsan beilleszkedett a magyarországi városfejlődés menetébe. A történetírás eljövendő feladatai közé tartozik, hogy e folyamat összetevőit tisztázza. Kétségtelen, hogy Buda királyi székhely közelsége és a Csepel-sziget királyi (királynéi) uradalmi jellege jelentősen befolyásolta Ráckeve fejlődését. Ehhez még hozzájárult az is, hogy a település a középkori Magyarország legfontosabb kereskedelmi útja, a Duna mellett feküdt. Ezek a helyi és helyzeti energiák lehetővé, a jövevények szellemi és anyagi tőkéje szükségszerűvé tették a kereskedelem folytatását. Királyaink a város polgárai számára — annak etnikai összetételétől függetlenül — az al-dunai Keve kiváltságait nemcsak 1526 előtt, hanem az után is megerősítet-

67 ÁÁMR Dok. 69. 9.; *Magdics*, 1888. 24–25. p. Régi térképek vizsgálatakor kiderült, hogy a rév közvetlenül a település északi határában állt, de ezt egy másik dolgozatban kívánjuk bemutatni.

68 ÁÁMR Dok. 69. 14. ; és 69. 18.; *Magdics*, 1888. 32–34. és 40–41. p.

69 *Szentkláray Jenő*: A dunai hajóhadak története. Bp., 1885. 65. p.

70 *Velics Antal–Kammerer Ernő*: Magyarországi török kincstári defterek. II. köt. Bp., 1890. (a továbbiakban *Velics–Kammerer*, 1890) 57–58., 330–331. p.

ték.⁷¹ A helytörténetírás nem vette figyelembe, hogy Zsigmond a határszéli, míg Mátyás az ország központi fekvésű településeit támogatta.⁷² Ennek ismeretében nem lehet véletlen, hogy Ráckeve Mátyás uralkodása alatt igen sokszor szerepel frott forrásainkban.

A XV. század második felében lezajlott váradi vámperberben a szabad polgárvárosok sorában egyedül Ráckeve szerepelt mint királynéi oppidum. Az ország egyik legnagyobb vámpere 1476–1478 között zajlott, majd Mátyás halála után ismét kiújult.⁷³ Mátyás igen jól ismerhette Ráckeve anyagi helyzetét, hisz a város kiváltságait több esetben megerősítette. A település polgárai ilyenkor sem érkeztek üres kézzel, mint ahogy akkor sem, amikor a Csepel-szigetet királynéink nászajándékba kapták.⁷⁴

Ráckeve kereskedői az ország legkülönbözőbb vidékeit járták be. Macskási Tárnok János, a váradi püspökség udvarbírája és két Bihar megyei alispán 1481. augusztus 1-jén kelt bizonyáglevelé szerint Tordai András, a Váradtól nem messze fekvő Bolcs vámhely birtokosa és a ráckevei rác Nikola megegyeztek, hogy a keveiek nem szállíthatnak idegen árut, csak a sajátjukat, ami után nem kellett vámot fizetniük.⁷⁵ Az 1470-es években is kereskedtek a ráckeveiek Erdélyben. Dengelegi

- 71 Kiadatlan oklevél 1533-ból: Pml. Ráckeve mezőváros iratai. Feudális kori iratok. Előljárási iratok (1405–1848). 8. köt. Processus urbarialis. 10–11. p.
- 72 *Kubinyi András*: Változások a középkor végi Magyarországon. Bp., 1993. 19. p. (História Könyvtár)
- 73 MOL. DL. 24438. Az oklevél szövege: *Teleki*, 1862. XII. köt. 15–16. p.; A váradi vámpere legkorszerűbb feldolgozása: *Kubinyi András*: A városi rend kialakulásának gazdasági feltételei és a főváros kereskedelme a XV. század végén. In: TBM, 15. (1963) 189, 191, 193. p.; Pesty – helytelenül — úgy vélekedett, hogy a vámperberben az al-dunai Keve szerepelt: *Pesty*, 1880. I. köt. 385. p. Mátyás 1478. február 17-én visszavonta a tilalmát: MOL. DL. 36974. Az oklevél szövege: *Teleki*, 1862. XII. köt. 53–55. p.
- 74 *Teleki*, 1865. XI. köt. 3. p. Egy későbbi adat bizonyítja, hogy ilyenkor a ráckevei bírák szőnyeggel tisztelték meg a királyi párt. Amikor Szapolyai 1539. január 20-án Segesváron tartózkodott, a ráckevei bíró szőnyeget vitt neki ajándékba. Szapolyai csak ezután érkezett a Csepel-szigetre, és itt várta Izabellát. *Kemény Lajos*: János király számadása. In: Történelmi Tár (= TT), 1889. 190–191. p.; *Veress Endre*: Izabella királyné 1519–1559. Bp., 1901. 42–43. p. (Magyar Történeti Életrajzok)
- A nászajándékba kapott szigetet királynéink officíalisaik segítségével igazgatták. MOL. DL. 86418. Beatrix különösen kedvelhette a szigetet, ahol cigányzenészek is játszottak neki. *Nyáry Albert*: A Modenai Hypolit-codexek. In: Századok, 8. (1874) 2. sz. 81. p.
- 75 MOL. DL. 26643. Az oklevelet említi: *Kubinyi András*: A középkori Magyarország középkéleti része városfejlődésének kérdéséhez. In: Borsodi Levéltári Évkönyv. V. köt. Szerk.: Csorba Csaba. Miskolc, 1985. 53. p. (A továbbiakban: *Kubinyi*, 1985.)

Pongrác János erdélyi vajda 1472. október 30-i okleveléből megtudható, hogy az elhunyt Losonczi István fiai visszakapták Régen mezővárosát, amelyet még a király vett el tőlük a ráckevei „királyi jobbágyok” miatt.⁷⁶ 1474-ben Drágffy Bertalannal is megegyeztek, miután a kevei szerb kereskedők elleni erőszakoskodások tisztázódtak.⁷⁷ A keveiek kereskedelmi kapcsolatai Budán keresztül nyugati irányba is kiterjedtek. Mátyás király 1464. július 15-én megparancsolta a budai polgároknak, hogy a Keve mezővárosból való János (Jovan) rác kereskedő jogtalanul elvett áruját, amelyet ott akart megmérteni, adják vissza.⁷⁸ A felsorolt néhány adat jól érzékelteti a város kereskedői által leginkább használt útvonalak jelentőségét.⁷⁹

A kolozsmonostori konvent 1481. augusztus 26-i bizonyáglevela arra is rávilágít, hogy kik vettek részt a bonyolult kereskedelmi tranzakciókban. A ráckevei Keresztes rác és a görög (Graecus) Nicolaus 1481. augusztus 13-án beszélgetett egymással Kolozsvárott. A beszélgetés során a kevei szerb kereskedő elmondta, hogy kapcsolatban áll a szebeni Olasz Tamással és a budai német polgárral, Hallerrel. A havasalföldi görög üzletfél jelenléte azt sejteti, hogy a keveiek keleti és déli irányú kereskedelmét az ortodox vallás is elősegítette.⁸⁰ Az olasz (raguzai) jelenléte pedig azt, hogy a szerbek raguzai kapcsolatai a későbbiek folyamán is fennmaradtak.

Raguza áruforgalma a XVI. század folyamán élte virágkorát.⁸¹ 1543 és 1546 között a dunai vámokat bérelték a török hatóságoktól.⁸² Forrásainkban latin, illetve olasz névvel szerepelnek, és különösen az ország déli, délkeleti területén éltek jelentősebb számban.⁸³ Ráckeve 1546-os tahrir-defterében két Olasz vezetéknevű

76 MOL DI. 97345. Az oklevél regesztája: *Iványi Béla: A Tomaj nemzetségbeli Losonczi Bánffy család története. II. köt. 1458–1526. Bp., 1928. 159. p.; Kubinyi, 1985. 53. p.*

77 MOL DI. 88549.

78 MOL DI. 16034. Idézi: *Kubinyi, 1985. 53. p.*

79 A délnyugati áruforgalom bizonyítéka, hogy a szekerekkel, lovakkal, ökrökkel és juhokkal kereskedő keveiek 1482–1483-ban Muraszombat vámhelyén haladtak át: MOL DI. 100989. Említi: *Kubinyi, 1985. 53. p.*

80 MOL DI. 36398. Az oklevél szövege kiadva: *Magyar–zsidó Oklevéltár V. köt. I. rész. 1096–1700. Szerk.: Grünwald Fülöp és Scheiber Sándor. Bp., 1959. 73–74. p. Az ortodox vallás kereskedelmi szerepéről: Kubinyi, 1985. 54. p.*

81 *Hegyí Klára: Török berendezkedés Magyarországon. Bp., 1995. 31–32. p. (História könyvtár)*

82 *Vass Előd: A hódoltsági terület nyugati áruforgalma a XVI. században váci török vámnaplók és magyar kamarai iratok tükröződésében. Bp., 1976. 51. p. In: Egyetemi Könyvtár Kézirattára. Kd. 4103.*

83 *Fekete Lajos: Latinok a XVI. századi Budán. In: Magyar Nyelv, 57. (1961) 1. sz. 20–25. p.*

személy szerepel: Olasz Ferenc és Olasz Petri.⁸⁴ Az 1583. augusztus 6-án Ráckevén járt Wolf Andreas Steinach feljegyezte, hogy a mezővárost szerbek és raguzaiak lakják.⁸⁵

A vámnaplók szintén tükrözik a ráckevei raguzaiak forgalmát. 1565. február elseje és április 30-a között az a Novák István fizetett 8000 ív papír után vámot,⁸⁶ akinek származását az 1570. június 12-én Raguzában lezajlott kereskedelmi per tisztázta. Ebből kiderül, hogy két raguzai üzletember, Mattheo és Marino, akik egyben üzlettársak is voltak, 24 scudót, azaz magyar aranyforintot vettek fel hitelbe a raguzai „Stiepan Novacovich de Covin”-tól (Stjepan Novakovictól, a kovinitól), melyről egy hitellel-bizonylatot állítottak ki.⁸⁷ A XVI. század végén Szerafim Zamanja szarajevói raguzai kalmár társa, a Nándorfehérváron elhunyt Marin Lukin Buča hagyatéka ügyében érkezett Budára. Zamanja az eljárás során kapcsolatba lépett ráckevei raguzaiakkal is, sőt Andjelija asszony miatt még börtönbe is került. A temérdek megvesztegetéssel járó hitelügyleteknek az ún. „hosszú háború” vetett véget.⁸⁸

A helytörténetírás már régen bebizonyította, hogy a XVI. századi Ráckevén három templom állt,⁸⁹ de sajnálatos módon még fel sem vetette annak a lehetőségét, hogy az egyik templom a katolikus raguzaiaké lett volna. Pedig a raguzaiak minden olyan településen, ahol kolóniájuk volt, kápolnát tartottak fenn.⁹⁰

Főbb raguzai empóriumok: Temesvár, Lippa, Beszterce, Kolozsvár, Gyulafehérvár, Brassó. *Goldenberg, Samuil*: Italiani și raguzani în viața economică a Transilvaniei în secolul al XVI-lea. In: *Studii Revista de istorie*, 1963. XVI. Anul, 3. Nr. 592., 607. p.

84 *Káldy-Nagy Gyula*: Kanuñi devri Budin tahrir defteri /1546–1562/. Ankara, 1971. 85–95. p. (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Yayınları: 177.)

85 *Tardy Lajos*: Régi hírünk a világban. Bp., 1979. 127. p.

86 *Velics-Kammerer*, II. 1890. 330. p.

87 *Tadić, Jorjo*: Dubrovačka arhivska gradja o Beogradu I. 1521–1571. Beograd, 1950. 152–154. p. (Gradja za istoriju Beograda)

88 *Vinaver, Vuk*: Jedna dubrovačka trgovačka likvidacija u Budimu. In: *Istoriski časopis*. knj. 4., 1952–1953. Beograd, 1954. 83–94. p.

89 *Mészáros (Fenyvesi) László*: A középkori ráckevei templomok története (XII–XVI. század). In: *A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Diákköreinek Kiadványai* 1974. Szerk.: Kóbor Jenő, Nagy István, Sipos József. Szeged, 1974. 74–75. p. Itt szeretnék köszönetet mondani Dr. Fenyvesi Lászlónak a balkáni szakirodalom feltárásában nyújtott segítségéért.

90 *Molnár Antal*: Pietro Massarecchi antivari érsek és szendrői apostoli adminisztrátor egyházlátogatási jelentése a hódolt Dél-Magyarországról. In: *Fons*, 2. (1995) 2. sz. 183. p.

III.

Összegzés

Dolgozatunk végén nem maradt más hátra, mint az elmondottak rövid összefoglalása. Ráckeve jelenleg ismert legrégebbi pecsétnyomója 1520-ban készült.⁹¹ Erre az időre a pecséten megjelent ábrát már címernek tekintették, szimbólumai a város mindenkori lényegét fejezték ki.⁹² A királyi címer vörös–ezüst sávzatú heroldalakja arra mutat, hogy a város eredeti címere a királyi címer volt, és gyökerei a XIII. századig nyúlnak vissza.⁹³ A címerkép másik eleme, a pallos később kerülhetett a sávok mellé. Feltűnő, hogy ez a megkülönböztető ábra nem a hagyományos, ún. topografikus várabrázolás, mint az a legkorábbi városok és várispánsági székhelyek esetében megfigyelhető.⁹⁴ Az al-dunai Keve is várispánsági székhely volt,⁹⁵ de csak az 1879-ben használatba vett címerén jelenik meg a kéttornyos sziklakapu.⁹⁶ Mindez azt sejteti, hogy a település később kapta meg a címerkép másik elemét, a pallost. Véleményünk szerint az al-dunai Keve Zsigmond király adományából jutott ehhez az ábrához. Zsigmond többször megfordult az al-dunai Kevén,⁹⁷ kereskedelmi és katonapolitikája a déli országrész városainak kedvezett.⁹⁸ Keve városa tehát épp akkor jutott a címer másik eleméhez, amikor a királyi zászlón ismét

-
- 91 Az 1520-as évszám azért sem lehet korjelző, mert az arab számok használata csak a XV. század második felétől jelenik meg a pecséteken. Erről: *Majláth Béla*: Püspöki és Nagy–Sarló község pecsétje. In: *Turul*, 2. (1884) 168. p.
- 92 *Vajay*, 1972. 110. p. Utalni kell arra is, hogy a pecsét nemcsak személyi, hanem hivatali szimbólum is, ezért a városi kancellária meglétére is következtethetünk: *Kumorovitz Lajos Bernát*: A pecsétan eredményeinek értékesítése a történetkutatásban. In: *A Jászóvári Premontréi Kanonokrend Gödöllői Szent Norbert Gimnáziuma 1939–40-i évkönyvéből*. Gödöllő, 1940. 11. p.
- 93 *Kubinyi*, 1989. 139. p.
- 94 A várabrák talán a korabeli pénzek hatására jelentek meg a városi pecséteken, és népszerűségüket a XV. század folyamán is megőrizték. *Darvasy*, 1942. 17–21. p.; *Holub*, 1959. 137–138. p.; *Püspöki*, 1976. 17. p.; *Kubinyi*, 1972. 153., 166. p.; *Kubinyi*, 1989. 137. p.
- 95 *Ivánfi*, 1872. 152–155. p.; *Pesty*, 1880. I. köt. 372. p.
- 96 *Pesty*, 1880. I. köt. 390. p. Ugyanakkor az al-dunai Kevén is előkerült a jelenlegi címert őrző pecsétnyomó: *Kubinyi* leletek. In: *Történelmi és Régészeti Értesítő*. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat Közlönye. Szerk.: *Pontelly István*. Temesvár, 9. (1883) 188. p.
- 97 *Sebestyén*, 1930. 57. p.
- 98 Temesvár címere is azt mutatja, hogy a déli országrész városai katonai érdemeik fejében címeradományban részesültek: *Vajay*, 1975. 32. p.

a vágásos címer került előtérbe.⁹⁹ Ebben az időben jutottak fontos szerephez a raguzaiak, akiknek hatása a címerfeliratban tükröződik.

1440-től a Csepel-szigeti Keve méltó utódja lett a kereskedő al-dunai Keve városának. Jóllehet forrásainkban legtöbbször oppidumként szerepel, a hagyományos kereskedelmi csatornák továbbra is működtek, és II. Ulászló jövedelemjegyzékében egyedül Ráckeve szerepel oppidumként a szabad királyi városok között.¹⁰⁰ A település gazdasági virágzása a XVI. században sem szűnt meg, és ebben tevékeny szerepet játszottak többek között az itt élő raguzaiak is.

99 *Kumorovitz*, 1954. 32. p.

100 *Fejérpataky László: II. Ulászló jövedelmeinek jegyzéke. In: TT, 1880. 168. p.*

Horvát István

Horvát István (1784–1846)